

แนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนพหุวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุ
กรณีศึกษา ชุมชนรอบศาสนสถานย่านกุฎีจีน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร
Guideline for Environment Improvement in Multicultural Community
for Elders a Case Study of Kudi Chin Community, Klongsan Area,
Bangkok

รับบทความ	22/04/2021
แก้ไขบทความ	30/06/2021
ยอมรับบทความ	02/07/2021

ณัฐนิชา กรกิ่งมาลา ไตรรัตน์ จารุทัศน์

ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Natnicha Kornkingmala, Trirat Jarutach

Department of Housing, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

Natty.cu62@gmail.com, trirat@gmail.com

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรผู้สูงอายุมีเกณฑ์เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การศึกษาความต้องการและการมีแนวทางการปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ จึงเป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อคุณภาพชีวิตและมีความสุข การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานของผู้สูงอายุในวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุในวิกฤตโควิด-19 เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของศาสนสถานในการรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยเลือกศึกษาพื้นที่ 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศาวาส ชุมชนกุฎีจีน และชุมชนกุฎีขาว เหตุผลเพราะว่าเป็นพื้นที่ชุมชนเก่าแก่ที่มีความโดดเด่นในการอยู่ร่วมกันต่างวัฒนธรรมและเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาในด้านกายภาพและสังคม ผ่านกระบวนการ คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยผ่าน Gatekeeper และใช้หลักเกณฑ์การวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางของ Nastasi และ Schensul (2005) ในการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชนรวมถึงผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีที่เข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานเป็นประจำทั้งหมด 32 ท่าน โดยใช้แนวคิดถนนเพื่อชีวิต (Street for life) Elizabeth Burton และ Lynne Mitchell (2006) และแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (Age friendly city) ของ WHO เพื่อนำข้อเสนอแนะมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน

ผลจากการสำรวจพื้นที่ด้านที่อยู่อาศัย พื้นที่ภายนอกและภายในอาคาร การคมนาคมของพื้นที่ศึกษาชุมชนวัดประยุรวงศาวาส ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนกุฎีขาว ด้านพื้นที่ภายนอกและภายในอาคารพบว่า มีอุปสรรคของการใช้งานพื้นที่ภายนอกในส่วนของทางเท้า ถนน ตรอก ซอย โดยมีสาเหตุมาจากพื้นที่ไม่เหมาะสมต่อการใช้งาน มีสิ่งกีดขวางบนถนน และสภาพผิวถนนที่ค่อนข้างขรุขระ ในด้านที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่เป็นครึ่งตึกครึ่งไม้ที่มีอายุมากไม่เหมาะสมต่อการใช้งานของผู้สูงอายุและการคมนาคมในพื้นที่สมาชิกในชุมชนใช้การเดินเท้าในการไปยังส่วนต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้น จึงเสนอแนะแนวทางการออกแบบและปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อผู้สูงอายุตามแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (Age friendly city) เช่น มีพื้นที่สีเขียวหรือที่นั่งสาธารณะ ทางเท้าที่ไม่มีสิ่งกีดขวางและเรียบเสมอกันสามารถใช้งานได้จริง

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ ชุมชนเก่า ศาสนสถาน พื้นที่ภายนอกและภายใน สภาพแวดล้อม

Abstract

This research aims to study problems and barriers to accessibility of elders in public and religious areas in multicultural communities as well as to analyze the right environment for elders during Covid-19 situations. Additionally, the study proposed improvements on physical environment and landscapes that benefit not only the elders, but also everyone in the community.

All relevant information is gathered by surveys and multiple interviews with community leaders, and elders who are the frequently users of outdoor religious spaces as well as the residential locations. The three selected areas of study are Watphrayoung Community, Khudi-chin Community and Khudi-khoaw Community.

The majority of buildings and outdoor spaces in these selected case studies revealed concerns in several issues including damaged footpaths and roads. These facilities are currently not able to meet the demand for usability and accessibility of the public. Most of the buildings in these areas are very old and constructed of wood and mortar. They were not designed for easy access and usability for today's standards. The majority of the citizens in the studied communities use walking as their main mode of transportation and therefore, new guidelines need to be implemented to improve these public areas for easier access for the elders, handicapped, and the public. Age-friendly designs and concepts are recommended to be applied public areas of these areas, such as green space, public seating, and public parks. Sidewalks are needed be improved to allow better use and access for the elders and citizens in these communities.

keywords: *Elders, old area, religious place, Building and outdoor space, Housing*

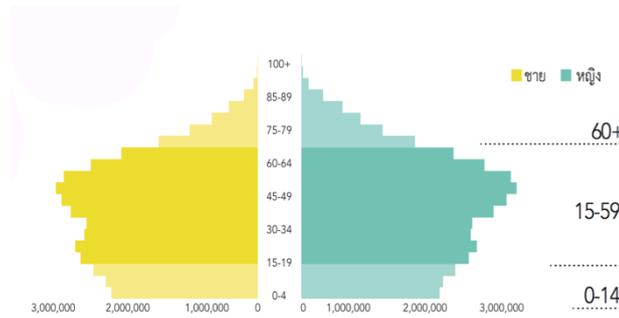
บทนำ

“ประเทศไทยได้ถือเป็นนโยบายเสมอมา ในการให้ประชาชนพลเมืองมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา ชาวไทยทุกคน มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการเลือกนับถือศาสนาใด ๆ ตลอดจนการปฏิบัติบูชาตามความเชื่อของตน โดยเหตุนี้ผู้นับถือศาสนาต่าง ๆ กันในประเทศไทย จึงมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก”

ข้อความข้างต้น เป็นตอนหนึ่งในพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในรัชกาลที่ 9 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยเปิดกว้างและให้สิทธิในการนับถือศาสนามาตั้งแต่โบราณกาล (กรมการศาสนา, 2562, น.ก) สำหรับศาสนิกชนตามความเชื่อแล้วศาสนา คือของสูง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นทางสว่างให้ศาสนิกชนได้เห็นแสงสว่างของชีวิต เป็นเป้าหมายและความหวังในยามที่ร้อนใจ รวมไปถึงเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต ด้วยบทบาทของศาสนสถานเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นสถานที่ที่จัดกิจกรรมมากมาย เช่น เป็นสถานศึกษาให้คนได้เล่าเรียนวิชาเพื่อประกอบอาชีพ เป็นสถานพยาบาลรักษาคคนป่วย เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้กับผู้คนทุกช่วงวัย สามารถจัดงานเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ รวมไปถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต แต่ละศาสนาเชื่อมโยงศาสนิกชนของตนให้เป็นสังคมที่มีเป้าหมายและพฤติกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดลักษณะวิถีชีวิตรวมไปถึงวัฒนธรรมของพื้นที่นั้น ๆ จนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการดำรงชีวิตของสมาชิกในแต่ละชุมชนล้วนมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนสถาน เช่น การประชุมผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มอนามัย สาธารณสุขต่าง ๆ เมื่อมีการเรียกประชุมของหมู่บ้าน ไม่ว่าจะด้านสุขภาพ การศึกษา รวมไปถึงด้านการเมือง หรือยามที่เกิดภัยพิบัติล้วนใช้ศาสนสถานเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรม ซึ่งปัจจุบันวิถีชีวิตลักษณะนี้ยังคงดำเนินไปอย่างเห็นได้ชัดในชุมชน เรียกได้ว่าผู้คนต่างนึกถึงศาสนสถานสำคัญเป็นลำดับแรก ๆ ในการดำรงชีวิต

ย่านกุฎีจีน เป็นหนึ่งในย่านเก่าแก่ฝั่งธนบุรี ซึ่งมีประวัติการก่อตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2311 (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, บันทึกข้อความในพิพิธภัณฑสถานบ้านกุฎีจีน ชุด “กำเนิดกุฎีจีน”) ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่มีการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติและศาสนา ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนประกอบไปด้วย ชาวไทย จีน ฝรั่งเศส แขกซึ่งมีการเคารพและนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้มีการรักษาวิถีชีวิตรวมไปถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนไว้ได้ กลายเป็นอัตลักษณ์ของย่านกุฎีจีนที่มีวัฒนธรรม ประเพณีแตกต่างจากที่อื่น เช่น ประเพณีถอดพระในวันศุกร์ศักดิ์สิทธิ์ของชาวโปรตุเกส การจัดหิ้งพระและการแขวนรูปพระตามห้องต่าง ๆ ในบ้านแบบโปรตุเกส วัฒนธรรมทางอาหารที่เกิดจากการผสมผสานสูตรอาหารโปรตุเกสเข้ากับส่วนผสมที่หาได้ในท้องถิ่นจนเกิดเป็นขนมฝรั่งกุฎีจีนที่เป็นเอกลักษณ์หนึ่งของชุมชน การเวียนเทียนของชาวพุทธ การประกาศอาชานของชาวมุสลิม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งศาสนสถานที่เป็นสิ่งเคารพบูชาทั้ง วัด โบสถ์ มัสยิดที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกันซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนับตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา และคาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงวัยโดยสมบูรณ์ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า กล่าวคือประเทศไทยจะมีประชากรสูงอายุเกือบ 7 เท่า ในพ.ศ. 2513 ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุเพียง 1.7 ล้านคน และเพิ่มจำนวนเป็น 11.2 ล้านคนสืบเนื่องมาจากจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ เทคโนโลยีในการรักษา หรือการดำเนินการด้านสาธารณสุข การบริการทางการแพทย์ส่งผลให้คนมีอายุยืนยาวขึ้นและอัตราการเสียชีวิตลดลงโดยเฉพาะการเสียชีวิตก่อนวัย (pre-mature death) ซึ่งสวนทางกับอัตราการเกิดของประชากรวัยเด็ก นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรโดยเฉพาะสัดส่วนของผู้สูงอายุที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องและประชากรวัยเด็กลดลงอย่างต่อเนื่องด้วยเช่นกัน ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 แผนภาพแสดงโครงสร้างประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุที่เปลี่ยนแปลง
ที่มา: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย [มส.ผส.] (2560)

จากข้อมูลเชิงประจักษ์ทำให้ทราบว่าในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา จำนวนผู้สูงอายุไทยเพิ่มขึ้นเกือบ 7 เท่าและในอีก 20 ปีข้างหน้าในพ.ศ. 2581 ประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มจำนวนขึ้นอีกเกือบเท่าตัวหรือ 20 ล้านคนโดยประมาณ สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด-19 สร้างผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ให้กับทุกพื้นที่ในประเทศไทยรวมถึงทั่วโลก และด้วยสถานการณ์การระบาดที่รุนแรงและแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงอาจมียอดผู้ติดเชื้อที่เพิ่มสูงขึ้นต่อเนื่องและการแพร่ระบาดยังคงอยู่กับประชาชนชาวไทย ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแทบทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านการทำงานที่ต้องทำงาน work from home หรือการเรียนออนไลน์ เพื่อลดความเสี่ยงในการติดเชื้อหรือแพร่กระจายเชื้อโรคที่เป็นส่วนหนึ่งในการยับยั้งโรคส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ชีวิตเนื่องจากการแพร่ระบาดส่งผลเสียต่อสุขภาพของคนทุกช่วงวัยโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นหนึ่งในประชากรที่มีความเสี่ยงสูงต่อการติดเชื้อโควิด-19 ผู้สูงอายุมิแนวนั้นที่จะมีอาการข้างเคียงมากเมื่อติดเชื้อไวรัสเมื่อเทียบกับกลุ่มประชากรอื่น ซึ่งอาจนำไปสู่การป่วยที่รุนแรงมากขึ้นเป็นอันตรายถึงชีวิต หรือผู้ที่อาศัยอยู่ตามลำพังไม่มีผู้ดูแล ผู้ที่ขาดการสนับสนุนด้านเศรษฐกิจสังคมและครอบครัว รวมไปถึงการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตประจำวันเกิดความยากลำบากทั้งต้องรับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพร่างกายและบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไปแล้วยังต้องมีการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมในการใช้ชีวิต

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้สูงอายุการใช้ชีวิตในความรู้แบบใหม่ (new normal) ไม่เพียงแต่ต้องปฏิบัติเมื่อเข้าห้างสรรพสินค้า หรือการใช้ระบบขนส่งสาธารณะเท่านั้น ศาสนสถานของทุกความเชื่อเองต้องมีการปรับตัวด้วยเช่นกัน เช่น การจำกัดคนเข้ารับการเทศน์ในวันพระ การรักษาระยะห่างของชาวมุสลิมในการละหมาด หรือการจำกัดจำนวนผู้ร่วมพิธีมิสซาของคริสต์ชน ซึ่งหากสามารถเข้าใจชุมชนที่มีเอกลักษณ์ด้านความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรมย่านภูมิจีน การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุในการเดินทางเข้าใช้พื้นที่ศาสนสถาน การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการใช้งานของผู้สูงอายุ ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของศาสนสถาน ในการรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุโดยเริ่มจากการเข้าใจชุมชนจะเป็นการวางรากฐานการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของศาสนิกชนในท้องถิ่น เพื่อเอื้ออำนวยให้กับศาสนิกชนสูงอายุที่จะเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในอนาคตอันใกล้สามารถใช้พื้นที่ศาสนสถานหรือพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนได้อย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานของผู้สูงอายุในวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19
2. วิเคราะห์สภาพแวดล้อมในชุมชนเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุในวิกฤตโควิด-19
3. เสนอแนะแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพของศาสนสถานในการรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ

ขอบเขตของงานวิจัย

1. **ขอบเขตของเนื้อหา** ศึกษาข้อมูลที่มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุในพื้นที่ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ด้านสุขภาพ ความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ วิเคราะห์พื้นที่ที่กายภาพ สภาพแวดล้อมในพื้นที่ตั้งแต่ที่อยู่อาศัย ถนน ทางเดิน อาคารภายนอก - ภายในและพื้นที่รอบศาสนสถานเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ โดยใช้ข้อมูลเอกสาร แนวคิด รวมถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุควบคู่กับการสังเกต สำรวจพื้นที่ และสัมภาษณ์

2. ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ย่านกุฎีจีน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร

ทิศเหนือ จรด แม่น้ำเจ้าพระยาโดยฝั่งตรงข้ามแม่น้ำเป็นพื้นที่ตอนใต้ของเกาะรัตนโกสินทร์

ทิศใต้ จรด ถนนอิสรภาพ ถนนลาดหญ้าและวงเวียนใหญ่

ทิศตะวันออก จรด แม่น้ำเจ้าพระยาและถนนเจริญนครบริเวณท่าเรือคลองสาน

ทิศตะวันตก จรด คลองบางกอกใหญ่และป้อมวิชัยประสิทธิ์

โดยการศึกษาชุมชนที่มีศูนย์กลางเป็นศาสนสถานต่างความเชื่อ ได้แก่ ชุมชนวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร คือวัดซึ่งเป็นศาสนสถานของศาสนาพุทธ ชุมชนกุฎีจีนซึ่งมีโบสถ์ซาดาคูร์สูเป็นศาสนสถานของศาสนาคริสต์ และชุมชนกุฎีขาวที่มีมัสยิดบางหลวงเป็นศาสนสถานของศาสนาอิสลาม

ภาพ 2 ภาพแสดงตำแหน่งพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง

ที่มา: ผู้วิจัย

3. ขอบเขตด้านประชากร

จากการศึกษากลุ่มเป้าหมายทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุ ชุมชนกรณีศึกษาละ 12 ท่าน โดยแบ่งการคัดเลือกออกเป็น 3 กลุ่ม คือกลุ่มผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน กรรมการชุมชน และผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีที่เข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานเป็นประจำ โดยใช้ทฤษฎีผู้เฝ้าประตู (gatekeeper theory) ในการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ตารางแสดงกลุ่มตัวอย่างต่อกรณีศึกษาต่อชุมชน

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (ท่าน)	ข้อมูลทั่วไป
ผู้นำศาสนา	1	พระ คุณพ่อ อีหม่ามหรือกรรมการศาสนา
ผู้นำชุมชน	1	ผู้นำชุมชน หรือกรรมการชุมชน
ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีที่เข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานเป็นประจำ	10	ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปีที่เข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานเป็นประจำ
รวม	12	

ขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัยในการเลือกศึกษาการปรับตัวของศาสนสถาน โดย การสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพวิเคราะห์ ปัญหาและเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงสภาพกายภาพเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ใช้งานที่เป็นผู้สูงอายุแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์และเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น

- กำหนดวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิด
- ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร บทความ สิ่งพิมพ์ หนังสือ วิทยานิพนธ์รวมถึงแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากการสำรวจลักษณะกายภาพภายในพื้นที่ศาสนสถานรวมถึงสัมภาษณ์ผู้ใช้งานจริงและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลศาสนสถาน

2. ขั้นตอนการทำเครื่องมือในการวิจัย

2.1. สร้างตารางแบบสำรวจเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (check-list) โดยพิจารณาจากแบบสำรวจขององค์การอนามัยโลก World Health Organization [WHO] (2007) ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้กล่าวถึง 3 องค์ประกอบ คือที่อยู่อาศัย การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม และสภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร ซึ่งเป็นข้อมูลจากองค์ประกอบทั้งหมดดังนี้

1. ที่อยู่อาศัย (Housing)
2. การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม (Social participation)
3. การให้ความเคารพและการยอมรับ (Respect and social inclusion)

2.2. สำรวจกายภาพของชุมชนเพื่อวิเคราะห์พื้นที่ศาสนสถานซึ่งเน้นในด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมควรมีอยู่ในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อให้มีสุขภาพกายและใจที่ ซึ่งการส่งเสริมให้มีสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่คนทุกคนสามารถใช้งานและเข้าถึงโดยสำรวจลักษณะการใช้งานพื้นที่โดยอ้างอิงข้อมูลจากแนวคิดถนนเพื่อชีวิตและองค์ประกอบเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ โดย Burto และ Mitchell (2006) และองค์การอนามัยโลก โดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้รูปแบบในการเดินทาง ระยะเวลาในการเดินทาง ระยะทางในการเดินทางจากที่พักอาศัยไปยังศาสนสถาน สิ่งอำนวยความสะดวกที่พบภายในพื้นที่ศึกษา ปัญหาที่พบ ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมจากผู้ใช้งานจริง การเข้าถึงกิจกรรม สิ่งี่สร้างความผสมผสานในชุมชน กิจกรรมและสถานที่ที่จัดงานในชุมชนและมาตรการป้องกันการโควิดของศาสนสถาน

3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

- สำหรับผู้ดูแลศาสนสถาน ได้แก่ ผู้ดูแลศาสนสถาน คณะกรรมการดูแลศาสนสถานและผู้เกี่ยวข้อง
- ผู้นำชุมชนและกรรมการชุมชน
- สำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปที่ใช้พื้นที่ศาสนสถานเป็นประจำ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ลักษณะการสำรวจกายภาพตามเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง
- วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการพื้นที่เพื่อเป็นเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุจากการ

สัมภาษณ์ผู้ดูแลศาสนสถานและผู้ใช้ศาสนสถาน

5. สรุปผลการวิจัยและหาข้อมูลเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงอาคารลักษณะทางกายภาพ

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. **แนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ (Age friendly city)** อ้างอิงข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก [WHO] (2007) แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมการด้านกายภาพเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุที่เกิดจากการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นสูงอย่างต่อเนื่อง การปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีอายุที่ยืนยาวและมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถเข้าถึงกิจกรรม งานบริการทางสังคมหรืองานบริการทางสุขภาพอย่างทั่วถึง สามารถอธิบายได้ 3 วิธี (ขวัญชนก ทองปาน, 2559, น.20-48) คือ

1. ด้านสังคม ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนทางภาวะพลวัต มีสุขภาพดีและมีอิสระ สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนได้
2. ด้านเศรษฐกิจ มีการรองรับแรงงานสูงอายุในสายธุรกิจ
3. ด้านสภาพแวดล้อม อาคารและถนนมีความปลอดภัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเมืองมีพื้นที่เขียวเพิ่มขึ้น

2. แนวคิดถนนเพื่อชีวิต(Street of life) อ้างอิงข้อมูลจาก Burton & Mitchell (2006)

สภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมควรมีอยู่ในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อให้มีสุขภาพกายและใจที่ดี แนวคิดถนนเพื่อชีวิตแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ

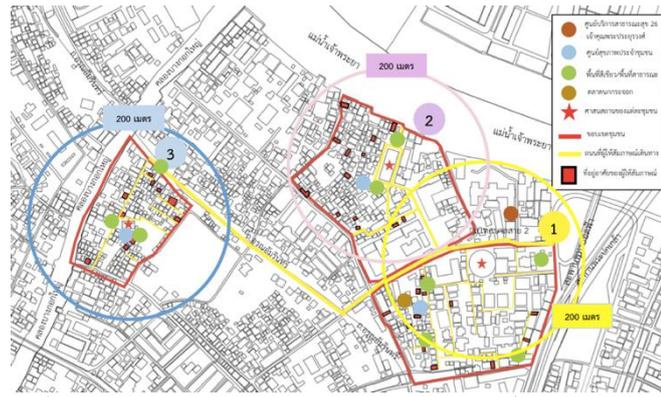
1. ถนนที่ผู้คนสามารถที่จะได้รับความสะดวกสบายเพื่อผู้ใช้งานที่อายุมากขึ้น
2. ถนนที่ทุกเพศทุกวัยสามารถใช้งานได้อย่างไร้ข้อกังวลโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีสมองเสื่อม

ซึ่งการส่งเสริมสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกที่คนทุกคนสามารถใช้งานและเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างเท่าเทียมหรือเรียกได้ว่าเป็นการออกแบบสำหรับทุกคน (Universal design หรือ Design for all) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

1. การออกแบบเพื่อรองรับการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ
2. การออกแบบเพื่อให้คนที่ทุพพลภาพทุกรูปแบบสามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้

จากการศึกษาเรื่องแนวทางการปรับสภาพแวดล้อมของชุมชนพหุวัฒนธรรมสำหรับผู้สูงอายุ กรณีศึกษา ชุมชนรอบศาสนสถานย่านกุฎีจีน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปผลการวิจัยสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

1. **ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าใช้พื้นที่ศาสนสถานของผู้สูงอายุในวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19** ผู้สูงอายุที่เป็นกรณีศึกษาส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง ค้าขาย พนักงานรัฐวิสาหกิจเกษียณอายุ ธุรกิจส่วนตัว โรคประจำตัวที่พบมากคือ เบาหวาน ความดัน ไขมันในเลือดสูงตามลำดับ โดยที่สุขภาพโดยรวมของผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงที่เริ่มมีปัญหาสุขภาพที่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ มีการประสบอุบัติเหตุในที่อยู่อาศัยและบริเวณชุมชนที่อาศัยอยู่ 12 ท่าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นภายในบ้าน เช่น ตกบันได ลื่นพื้นห้องน้ำ หรือสะดุดล้ม เป็นต้น ลักษณะพฤติกรรมการใช้พื้นที่ เฉลี่ยมีการเข้าใช้พื้นที่ศาสนสถาน 3 - 4 วัน/สัปดาห์ กิจกรรมหลักที่เข้าร่วมทำบุญ ตักบาตร เข้าร่วมพิธีมิสซา พิธีศีลมหาสนิท พิธีละหมาด และละหมาดขุมออต (วันศุกร์) มีการเดินทางไปร่วมกิจกรรมต่างศาสนาเป็นครั้งคราว ซึ่งหากแบ่งกลุ่มตามสภาพร่างกายตามแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ (ชูศักดิ์ ต้นวงศ์เลิศ, 2557, น.17) กรณีศึกษาเป็นกลุ่มติดสังคมโดยส่วนใหญ่ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุที่ยังสามารถช่วยเหลือตนเองได้ดีดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างอิสระ สามารถทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐาน และกิจวัตรประจำวันต่อเนื่องได้เป็นผู้ที่มีสุขภาพทั่วไปดีไม่มีโรคเรื้อรัง หรือเป็นเพียงผู้ที่มีภาวะเสี่ยงต่อการเกิดโรค หรือเป็นผู้ที่มีโรคเรื้อรัง 1 - 2 โรค ที่ยังคงควบคุมโรคได้ รูปแบบการเดินทางไปศาสนสถานของผู้สูงอายุเป็นการเดิน มีระยะทาง 100 - 300 เมตรและ ใช้เวลา 2 - 30 นาที มีความสอดคล้องกับแนวคิดถนนเพื่อชีวิต ที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรอยู่ห่างเกิน 500 เมตร

ภาพ 3 สิ่งอำนวยความสะดวกในรัศมี 200 เมตรจากศาสนสถานที่เป็นจุดศูนย์กลางชุมชน
ที่มา: ผู้วิจัย

ในงานวิจัยชิ้นนี้การศึกษาได้ข้อสรุปว่าศาสนสถานเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากในพื้นที่ศาสนสถานมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ครบครันแต่สามารถเข้าถึงกิจกรรมได้และสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในระดับหนึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุสามารถออกมาทำกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม จุดนี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดภาวะพลัดพลัง (active ageing) (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2564, น.13) หรือการสูงวัยอย่างมีพลัง ที่ผู้สูงอายุมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ สามารถทำกิจกรรมประจำวันได้ด้วยตนเอง เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของร่างกายและเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นจากการออกมาทำกิจกรรมที่คุ้นเคย และในช่วงวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อสมาชิกชุมชนเนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่มาทำบุญ งานต่าง ๆ จำเป็นต้องงดหรือย่อระยะเวลาส่งผลให้ผู้สูงอายุที่มีอาชีพรับจ้างหรือค้าขายสูญเสียรายได้ส่วนใหญ่ ในด้านการร่วมศาสนกิจสมาชิกในชุมชนปรับตัวให้ไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การเปิดรับสื่อออนไลน์ สวดมนต์ ฟังเทศน์ มีสชออนไลน์ เมื่อสถานการณ์ของการแพร่ระบาดของโควิด -19 ดีขึ้นศาสนิกชนยังคงมีการรักษามาตรฐานเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นอย่างดีโดยเริ่มจากการใส่หน้ากากอนามัย พกแอลกอฮอล์ล้างมือ เดินทางเข้าพื้นที่โดยเลี่ยงเวลาที่คนเยอะ ในมุมของศาสนสถานเองมีการรักษามาตรการและแนวทางการดำเนินการเพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรคไวรัสโคโรนา 2019 (กองควบคุมโรค, 2563, น.1-3) อย่างน่าชื่นชม ส่งผลให้ภายในชุมชนยังคงสามารถมีกิจกรรมทางศาสนาและสมาชิกในชุมชนสามารถเข้าร่วมไปได้อย่างต่อเนื่อง ปัญหาการเข้าถึงพื้นที่ศาสนสถานของทั้ง 3 ชุมชนโดยมากมาจากถนนที่เชื่อมต่อระหว่างที่พักอาศัยกับศาสนสถานหรือพื้นที่สาธารณะอื่น ๆ สวนสาธารณะ สถานีอนามัย ตลาดไม่มีความเหมาะสมต่อผู้สูงอายุเนื่องจากมีความขรุขระมากและทางเท้ามีความกว้างที่ไม่ได้มาตรฐานและมีสิ่งกีดขวางตั้งขวางทางอยู่เป็นระยะ จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุไม่สามารถใช้งานได้จริง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างโดยมากเป็นผู้สูงอายุที่เริ่มมีปัญหาในการทำงานของร่างกายแต่ยังสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณพื้นที่โดยรอบที่อยู่อาศัยที่สมาชิกในชุมชนใช้สัญจรไปมารวมถึงศาสนสถานที่เป็นพื้นที่สาธารณะของสมาชิกในชุมชน

ภาพ 4 ทางเท้าที่ขรุขระ ความกว้างไม่ได้มาตรฐาน มีสิ่งกีดขวางบนทางเท้า
ที่มา: ผู้วิจัย

2. การวิเคราะห์พื้นที่โดยรอบศาสนสถานและชุมชนโดยรอบศาสนสถานเพื่อรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุในท่ามกลางวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19

ในการศึกษาชิ้นนี้จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วน วิเคราะห์ตามแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุโดยพิจารณาจากแบบสำรวจขององค์การอนามัยโลก World Health Organization (WHO) ในเรื่องที่อยู่อาศัย สภาพพื้นที่ภายนอกและอาคาร และระบบขนส่ง โดยที่สัดส่วนของชุมชนกัญจิมมีจำนวนประชากรมากที่สุด และชุมชนวัดประยุรฯ ชุมชนกัญจิม (นิรมลกุลศรีสมบัติ, 2558, น.67-68) ตามลำดับ ทั้ง 3 ชุมชนตั้งอยู่บนที่ดินในปกครองของศาสนสถาน ซึ่งทางศาสนสถานมีการตัดแบ่งที่ดินเป็นสัดส่วนเพื่อการปล่อยเช่าในราคาไม่สูง พื้นที่โดยรอบของชุมชนวัดประยุรฯ ชุมชนกัญจิมและชุมชนกัญจิมมีสภาพที่อยู่อาศัยโดยรวมเป็นการชุมชนค่อนข้างหนาแน่น ลักษณะบ้านที่ผู้สูงอายุอาศัยโดยมากเป็นบ้าน 1 - 2 ชั้นจากการสำรวจลงพื้นที่ และสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะย้ายมาอยู่ชั้นล่างโดยทำการต่อเติมหรือปรับปรุงพื้นที่ให้สามารถใช้ชีวิตในพื้นที่ที่ชั้นล่างสอดคล้องกับ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ (จันทนา รณฤทธิ์ชัย, 2530)

ในผู้สูงอายุการเปลี่ยนแปลงของร่างกายจะเน้นไปทางเสื่อมมากกว่าการเจริญเติบโต ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายเกิดขึ้นไม่พร้อมกันและไม่เท่ากัน ส่งผลให้สภาพความเสื่อมถอยของร่างกายและจิตใจมีมากในระยะนี้ ทำให้ขาดความคล่องแคล่ว ความจำเริ่มเลอะเลือน อำนาจการตัดสินใจลดลง สภาพร่างกายเสื่อมถอย ซึ่งยังสัมพันธ์กับแนวคิดเกี่ยวกับความต้องการของผู้สูงอายุ (วิทญา ตันอารีย์, 2553, น.21) ที่มีการพิจารณาเรื่องความปลอดภัยของตนเองมากขึ้น จนเกิดกระบวนการคิดเกี่ยวกับการพึ่งพาตนเอง หรือสร้างการยอมรับกับคนในครอบครัว เพื่อลดการพึ่งพาคนอื่น มีความต้องการที่จะพึ่งพาและช่วยเหลือตัวเองให้ได้มากที่สุด เช่น การเดินไปศาสนสถานด้วยตัวเอง หรือออกกำลังกายหน้าบ้านด้วยตัวเอง เป็นต้น

ภาพ 5 ห้องที่ปรับเปลี่ยนใหม่เพื่อเป็นห้องสำหรับผู้สูงอายุในชั้น 1 ของที่อยู่อาศัย
ที่มา: ผู้วิจัย

จากการศึกษาพบว่าผู้สูงอายุ 9 คนเกิดอุบัติเหตุบริเวณทางเดินหน้าบ้าน ถนนสาธารณะ และ 5 ท่านเป็นอุบัติเหตุที่เกิดจากพื้นที่ในบ้าน กระนั้นผู้สูงอายุไม่มีความคิดที่จะย้ายที่อยู่อาศัยเนื่องจากเกิดความเคยชินกับที่อยู่อาศัยมาเป็นเวลานานและไม่อยากที่จะต้องเริ่มต้นการเรียนรู้ใหม่ที่ ในส่วนของการปรับปรุงที่อยู่อาศัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าผู้สูงอายุที่มีกำลังทรัพย์และมีลูกหลานคอยดูแลมีความยินดีที่จะปรับปรุงบ้านให้มีความเหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น มีการต่อเติมบ้านเพื่อย้ายห้องนอนจากชั้นบนลงมาชั้นล่าง หรือในกรณีที่ลูกหลานมีถิ่นที่อยู่ในพื้นที่อื่นจะส่งผู้สูงอายุไปที่สถานดูแล เช่น สมาชิกชุมชนกุฏิเงินที่มีความจำเป็นต้องส่งผู้สูงอายุไปที่ศูนย์ดูแลผู้สูงอายุคาเมเลียนที่เป็นบ้านผู้สูงอายุสำหรับชาวคริสต์ เป็นต้น

ลักษณะพื้นที่ภายนอกทั้ง 3 ชุมชนพบว่า ชุมชนวัดประยุรฯ ไม่มีพื้นที่ส่วนกลางที่สามารถประชุมหรือรวมตัวเป็นกลุ่มใหญ่ได้ พื้นที่สาธารณะของชุมชนเป็นลักษณะแนวยาวที่ขนานไปกับทางเดินตรงข้ามกับที่อยู่อาศัย รวมถึงมีตลาดและสถานีอนามัยชุมชนอยู่ในระยะทาง 300 เมตร ซึ่งทั้งสองจุดห่างกันไม่เกิน 100 เมตร ชุมชนกุฏิเงินมีพื้นที่ส่วนกลางสำหรับสมาชิกในชุมชนทั้งเป็นสนามเด็กเล่น ลานออกกำลังกาย สนามฟุตบอลรวมถึงลานโล่งหน้าโบสถ์ สะพานริมน้ำ จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้สูงอายุไม่ค่อยได้ไปที่สะพานริมน้ำเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่บุคคลภายนอกออกมาออกกำลังกาย วิ่ง ปั่นจักรยาน ผู้สูงอายุมีความกลัวว่าจะเกิดอุบัติเหตุจึงนิยมไปออกกำลังกายที่ศูนย์ชุมชนที่อยู่หลังโบสถ์และเดินออกกำลังกายบริเวณลานโล่งหน้าโบสถ์ที่มีเพียงสมาชิกในชุมชนที่มาก่อออกกำลังกายซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดถนนเพื่อชีวิต (street of life) โดย Burton และ Mitchell (2006) ที่ระบุว่าที่อยู่อาศัยไม่ควรอยู่ห่างจากสิ่งอำนวยความสะดวก โรงงานที่พักผ่อนหย่อนใจ สวนสาธารณะ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สนาม สิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยผ่อนคลาย เกิน 800 เมตร ทั้ง 3 ชุมชนผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้วิธีเดินเท้าไปยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียงและใช้แท็กซี่หรือมอเตอร์ไซค์รับจ้างเวลาไปต่างพื้นที่ สภาพทางเท้ามีผลกระทบต่อการใช้งานของผู้สูงอายุ ถนนมีความขรุขระ ทางเท้าแคบ เล็กและไม่ได้มาตรฐาน ไม่เหมาะสมตามแนวคิดเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ ในเรื่องของสภาพแวดล้อมบริเวณภายนอกอาคารและตึกอาคารมีเก้าอี้สาธารณะในพื้นที่ส่วนกลางไว้ให้สมาชิกในชุมชนได้พักผ่อน ผู้สูงอายุนิยมมารวมตัวบริเวณที่ใกล้กับศาสนสถาน เช่น ลานโล่งหน้าโบสถ์ ลานข้างมัชยิต แต่ระหว่างทางเดินไม่พบการจัดวางเก้าอี้สาธารณะในทุก 100 - 125 เมตร ซึ่งจุดนี้ไม่สอดคล้องตามแนวคิดเมืองน่าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ

ในระยะประชิด 500 เมตร ชุมชนวัดประยุรฯ และชุมชนกุฏิขาวติดกับถนนประชาธิปไตยและถนนอรุณอมรินทร์ตามลำดับที่เป็นถนนสายหลัก มีบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น ร้านอาหาร ป้ายรถประจำทาง ลานกิจกรรมในร่มและภายนอกอยู่ในระยะ 200 เมตรจากชุมชน ชุมชนกุฏิเงินอยู่บนถนนเส้นรอง ไม่มีป้ายรถประจำทาง ธนาคาร แต่พบว่าชุมชนกุฏิเงินนั้นมีองค์ประกอบภายในชุมชนเองซึ่งประกอบด้วย ลานกิจกรรม สวนสาธารณะ สะพานริมน้ำ ร้านอาหาร ที่เกิดจากสมาชิกในชุมชนเองในระยะ 200 เมตรเช่นกัน

ในระดับทุติยภูมิเกิน 800 เมตร ชุมชนวัดประยุรฯ ชุมชนกุฏิเงินและชุมชนกุฏิขาวมีสิ่งอำนวยความสะดวกครอบคลุมตามทฤษฎี

ในส่วนของบริษัทชุมชนย่านกุฏิเงิน วัดประยุรฯ เปรียบเสมือนศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของคนไทยย่านกุฏิเงิน พระพรหมบัณฑิตเจ้าอาวาสประจำวัดประยุรฯ องค์ผู้พัฒนาแนวคิด “บ.ร.ว on tour ย่านกะดีจีน ชุมชนประวัติศาสตร์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” (รัฐบาลไทย, 2563) เพื่อต่อยอดความสัมพันธที่แน่นหนาของชาวไทยต่างความเชื่อในบริเวณย่านกุฏิเงิน ทำการเปิดตัวเส้นทางท่องเที่ยวชุมชนเพื่อต่อยอดโดยเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมสร้างอาชีพและรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนโดยการใช้แนวคิด บ.ร.ว. ที่ไม่เพียงแต่สื่อถึงวัดของศาสนิกชนชาวพุทธเท่านั้น แต่ยังหมายถึงศาสนสถานสำคัญของชาวคริสต์และอิสลามเพื่อส่งเสริมฟื้นฟูเศรษฐกิจให้กลับมาดีขึ้นหลังวิกฤตการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในครั้งนี้ รวมถึงยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาเนื่องจากจุดเด่นของชุมชน คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความแตกต่างทางความเชื่อ ดังนั้น ในแต่ละชุมชนจะมีเส้นทางท่องเที่ยวที่ตัดลัดเลาะภายในชุมชน การพัฒนาโครงการเช่นนี้ส่งผลให้พื้นที่ภายในชุมชนถูกพัฒนาไปด้วย เช่น การปรับปรุงพื้นผิวถนนสายหลัก การติดไฟส่องสว่างบริเวณริมน้ำ ซึ่งการพัฒนาเหล่านี้อยู่ในรัศมี 100 - 300 เมตรจากชุมชนสอดคล้องตามแนวคิดถนนเพื่อชีวิต

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาด้านกายภาพโดยรอบศาสนสถานในชุมชนเพื่อการรองรับการใช้งานของผู้สูงอายุ

จากการสำรวจ สัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า การหารายได้เพื่อการดำรงชีพยังคงเป็นปัจจัยหลักที่มีผลต่อผู้สูงอายุในสังคมเมือง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังคงต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีพและสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมนั้นเป็นเหตุผลสนับสนุนให้ผู้คนไม่ออกมาใช้พื้นที่ส่วนกลาง พื้นที่ส่วนกลางมีส่วนสำคัญที่ให้ผู้คนทุกเพศทุกวัยออกมาสร้างปฏิสัมพันธ์ เกิดการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน แต่ด้วยสมาชิกในชุมชนของชุมชนทั้ง 3 เป็นผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่สูงมาก ยังคงหาเลี้ยงชีพ ดังนั้น ควรต้องคำนึงถึงพฤติกรรม วิถีชีวิตรวมถึงกิจกรรมในพื้นที่ตามแนวคิดเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจากบริบทรวมถึงพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนควรจัดให้มีกิจกรรมในพื้นที่ส่วนกลางของแต่ละชุมชน หรือกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาเพื่อกระตุ้นให้ผู้สูงอายุออกมาทำกิจกรรม หารายได้จากการขายของ หรือทำกิจกรรม เป็นต้น

การอภิปรายและข้อค้นพบในงานวิจัย

จากงานศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและที่มีความสอดคล้องที่ศึกษาเรื่องใกล้เคียงกัน ข้อค้นพบของงานวิจัยชิ้นนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง *การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในชนบทภาคกลาง กรณีศึกษาหมู่บ้านเขาน้อย อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์* ของวนัสรินทร์ สุขสุวรรณ (2553) ในด้านกรให้ความสำคัญกับทางเดินและทางสัญจรเพื่อให้ผู้สูงอายุออกมาใช้พื้นที่สาธารณะมากขึ้น และ *การปรับปรุงและพัฒนาต้นแบบสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชน เพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพในชนบท กรณีศึกษาตำบลท่างาม จังหวัดสิงห์บุรี* ของธิดิพันธ์ ภูมิภรณ์ (2554) ในเรื่องของพื้นที่ส่วนกลางที่ผู้สูงอายุเข้าไปใช้มากที่สุดโดยการเดินเท้า คือศาสนสถาน ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ข้อสรุปดังต่อไปนี้

1. การเดินทางไปศาสนสถานของทั้ง 3 ชุมชนในการเดินทาง คือมีสิ่งกีดขวางบนทางเดิน ทางเท้าไม่ได้มาตรฐาน ผิวถนนมีความขรุขระและคับแคบ ซึ่งเป็นอุปสรรคในการเดินทาง ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เดินทางไปศาสนสถานมีความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุระหว่างทาง ซึ่งสอดคล้องกับงานของวนัสรินทร์ สุขสุวรรณ ที่กล่าวถึงการให้ความสำคัญกับทางสัญจรและยังสอดคล้องกับงานของธิดิพันธ์ ภูมิภรณ์ ในส่วนที่กล่าวว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่เข้าไปในศาสนสถานมากที่สุด ดังนั้น จึงควรมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ทางสัญจรในชุมชนเพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถเดินทางได้อย่างปลอดภัยโดยเฉพาะผู้สูงอายุ
2. ผู้สูงอายุร้อยละ 69 จากทั้ง 3 ชุมชนมีอาชีพรับจ้าง ค้าขาย ประกอบธุรกิจส่วนตัว ดังนั้น ควรมีการปรับปรุงทางเท้าหรือถนนในการเข็นรถเข็น หรือจัดพื้นที่ค้าขาย พื้นที่ในการจอดรถเข็นให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ประกอบอาชีพในตลาด รวมถึงให้ความรู้เกี่ยวกับการทำร้านอาหารออนไลน์ การใช้แอปพลิเคชันขายอาหาร เพื่อลดความเสี่ยงในการเดินทางไปขายของในตลาดและสร้างยอดขาย 2 ช่องทาง
3. การลดลงของจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร์และการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรแฝง (นิรมล กุลศรีสมบัติ, 2558, น.3/26) ส่งผลต่อความกังวลของผู้สูงอายุที่เกรงกลัวการถูกทอดทิ้งจากลูกหลานพร้อมกับการเข้ามาของเพื่อนบ้านต่างถิ่น ส่งผลกระทบถึงความรู้สึกในด้านความปลอดภัยทางชีวิตและทรัพย์สินรวมถึงสภาพจิตใจ ด้วยชุมชนย่านกุฎีจีนเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีชื่อเสียง การคัดเลือกผู้ที่เหมาะสมกับการอยู่อาศัยในชุมชน ผู้ที่สามารถปฏิบัติตามกฎของชุมชน เพื่อรักษาบริบททางวัฒนธรรมเดิมให้คงอยู่และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสมานฉันท์ต่อไป
4. การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้สูงอายุต้องเรียนรู้การใช้เทคโนโลยี การสื่อสารโดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ส่งผลดีให้กับผู้สูงอายุและอยากให้มีการใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ข้อคิดตามหลักของแต่ละศาสนาต่อไป เช่น การมิสซา หรือการเทศน์ไลฟ์สดบน Facebook เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้สูงอายุ และจัดเตรียมพื้นที่เพื่อฟื้นฟูสุขภาพให้เข้าถึงกับคนรุ่นใหม่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรมของย่านหรือการถูกทิ้งร้าง

ในทางกายภาพพื้นที่ที่แต่ละศาสนสถานปล่อยให้ชุมชนเช่าควรมีการปรับปรุงพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมต่อผู้สูงอายุ เช่น มีที่นั่งสาธารณะ ไฟส่องสว่างที่เพียงพอ ทางเดินที่เรียบเสมอกัน พื้นที่ส่วนกลางของแต่ละชุมชนควรจัดพื้นที่หรือเส้นทางสำหรับผู้สูงอายุให้สัญจรสะดวก เช่น การจัดการสิ่งกีดขวางบนถนน จัดทางเท้าเพื่อลดอุปสรรค หรือที่นั่งสาธารณะในทุก ๆ 100 เมตร ลานกิจกรรมชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุออกมาปฏิบัติสัมพันธ์ พบปะสังสรรค์ รวมถึงสร้างอาชีพเพื่อการต่อยอดในอนาคต

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นกรณีศึกษาเน้นในเรื่องของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุและพฤติกรรมการใช้ชีวิตที่มีหลักศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ควรมีศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับด้านที่อยู่อาศัย การสื่อสาร การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การให้ความเคารพและการยอมรับ รวมไปถึงการบริการชุมชน

สำหรับงานวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษาระบบโครงสร้างสังคมและพฤติกรรมควบคู่ไปกับความเหมาะสมของสภาพความเป็นอยู่โดยกรณีศึกษาเป็นชุมชนในต่างจังหวัดเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชานเมืองหลวง เพื่อเป็นการกระจายความเจริญออกสู่ชนบท

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2560). *วิถีชีวิต 5 ศาสนิก ในประเทศไทย พุทธ อิสลาม คริสต์ พราหมณ์-ฮินดู* ชิกซ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2564). *มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่อง สังคมผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2310). *บันทึกข้อความในพิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน ชุด “กำเนิดกุฎีจีน.”* กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑ์บ้านกุฎีจีน.
- กองควบคุมโรค. (2563, 19 มีนาคม). *มาตรการและแนวทางดำเนินการเพื่อการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019*. สืบค้นจาก <https://ddc.moph.go.th>
- ขวัญชนก ทองปาน. (2559). *การศึกษาโอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรต่อผู้สูงอายุศึกษาเปรียบเทียบจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).
- จันทนา รณฤทธิ์วิชัย. (2530, กันยายน). *เปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุ. หมอชาวบ้าน, 101*. สืบค้นจาก <https://www.doctor.or.th>detail>
- ชุตติกานต์ แจ้เสนาะ. (2561). *การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล กรณีศึกษา โรงละครสยามนิรมิตและพิพิธภัณฑ์ MOCA*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ชูศักดิ์ ต้นวงศ์เลิศ. (2557). *ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในเขตอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี).
- ธิดิพันธ์ ภูมิภักดิ์. (2554). *การปรับปรุงและพัฒนาต้นแบบสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมกับการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพในชนบท กรณีศึกษา ตำบลท่างาม จังหวัดสิงห์บุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

- นิรมล กุลศรีสมบัติ. (2558). *โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองนำร่องย่านกะดีจีน-คลองสาน*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2561). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- รัฐบาลไทย. (2563). *บวร On Tour ย่านกะดีจีน ชุมชนประวัติศาสตร์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. สืบค้นเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <https://www.thaigov.go.th/news>
- วันสรินทร์ สุธสุวรรณ. (2553). *การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกชุมชนเพื่อการอยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุในชนบทภาคกลาง: กรณีศึกษาหมู่บ้านเขาน้อย อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- วิทยา ต้นอารีย์. (2553). *บทบาทด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในตำบลสองที่มีต่อครอบครัว; รายงานโครงการวิจัยร่วมกับการเรียนการสอนบูรณาการศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ การพัฒนาพื้นที่สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อดิชาติ บัวขาว. (2559). *เส้นทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะกับความหลากหลายทางศาสนาและวัฒนธรรมบริเวณชุมชนโบราณแขวงวัดกัลป์ยาลัย เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- Burton, Elizabeth & Mitchell, Lynne. (2006). *Inclusive. Urban design: Streets for life*. Abingdon: Routledge.
- Nastasi, B. K., & Schensul, S. L. (2005). Contributions of qualitative research to the validity of intervention research. *Journal of School Psychology, 43*(3), 177-195.
- Ritchie, Hannah & Roser, Max. (2019). *Age structure*. Retrieved 2021, February 28, from <https://ourworldindata.org/age-structure>
- Roy & Andrews. (1999). *The Roy's adaptation model*. Stamford: Appleton & Lange.
- United Nation. Department of Economic and Social affairs. World Population Aging International Monetary Fund. (2019). *The long, good life demographics and economic well-being*. Retrieved from <https://www.imf.org>
- World Health Organization. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. Paris: WHO Press.